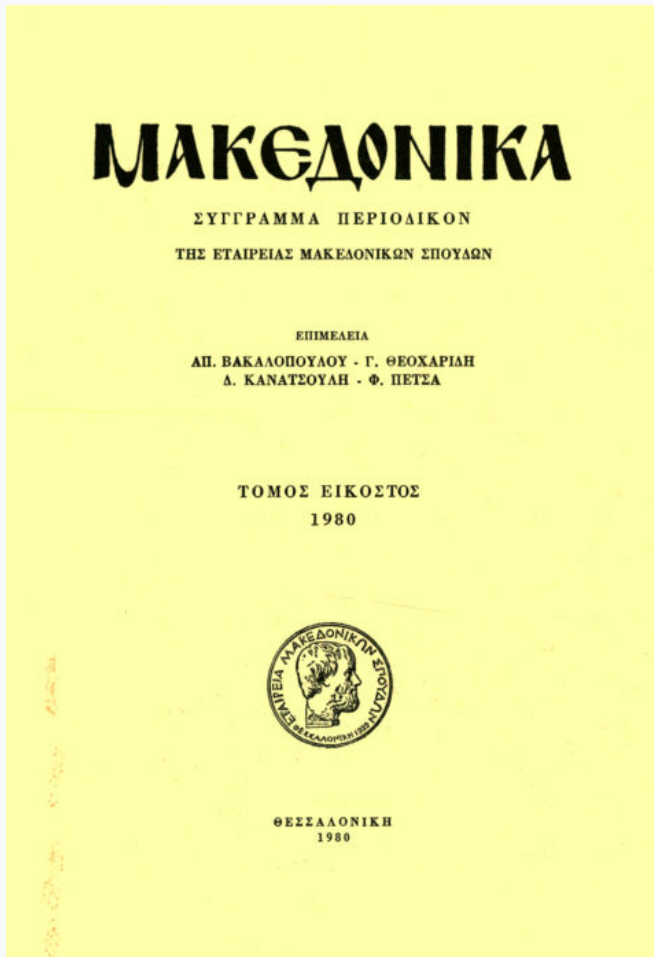

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Συμπληρωματικά στοιχεία για τους ναούς της Βέροιας

Θανάσης Παπαζώτος

doi: [10.12681/makedonika.416](https://doi.org/10.12681/makedonika.416)

Copyright © 2014, Θανάσης Παπαζώτος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαζώτος Θ. (1980). Συμπληρωματικά στοιχεία για τους ναούς της Βέροιας. *Μακεδονικά*, 20(1), 489–494. <https://doi.org/10.12681/makedonika.416>

λίπων καὶ στὴν περιοχή τῆς ὑπῆρχαν τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου¹, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Μακεδόνες, ἰδίως στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β'. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ἡ κόμη ὑπαγόταν στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίπων καὶ πιθανῶς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐδῶ Ρωμαῖοι ἀποικοί, ὅπως δείχνει μιὰ ἐπιτύμβια λατινικὴ ἐπιγραφή ποὺ βρέθηκε στὴ Νικήσιανη².

¹Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ «Ἱστορία τῆς Βεροίας» ὁ κ. Γ. Χιονίδης ἀφιερώνει τὸ τρίτο κεφάλαιο στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς τῆς Βεροίας³. Ὁ κατάλογος τῶν μνημείων ποὺ παραθέτει καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ συγκεντρώνει γιὰ τὸ καθένα χωριστὰ ἀποτελοῦν μιὰν ἀξιοπρόσκεκτη προσπάθεια ποὺ ἀνοίγει οὐσιαστικὰ τὸ δρόμο γιὰ τὴ μελέτη τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Βεροίας στὸν τομέα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

¹Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε μὲ σύντομο τρόπο νὰ συμπληρώσουμε τὸν κατάλογο τοῦ κ. Γ. Χιονίδη μὲ στοιχεῖα ποὺ κυρίως μᾶς δίνουν τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα, ὥστε νὰ διευρυνθεῖ ἡ γνώση μας στὸν τομέα αὐτὸ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ μελετητὲς ποὺ θὰ θελήσουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ μνημεῖα ποὺ διατηρήθηκαν ὡς σήμερα.

Στὴ σ. 172 τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ κ. Γ. Χιονίδης δημοσιεύει τὸ τέλος τοῦ ἐντύπου «Κανονισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Βεροίας», ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐνορίες ὅπως ἦταν διαρθρωμένες στὰ 1912 καὶ οἱ ναοὶ τῆς κάθε ἐνορίας. Μὲ βάση αὐτὸν τὸν κατάλογο θὰ παραθεθῶν ἐδῶ οἱ πρόσθετες πληροφορίες γιὰ τοὺς ναοὺς. Γιὰ ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς οἱ πληροφορίες τοῦ κ. Γ. Χιονίδη θεωροῦνται ἐπαρκεῖς, θὰ σημειώνονται μόνον οἱ παραπομπὲς στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ.

¹Ἐνορία Μητροπόλεως

1) Παλιὰ Μητρόπολη⁴. Δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

2) Μητροπολιτικὸς Ναὸς Πέτρου καὶ Παύλου⁵.

κόμη αὐτὴ θὰ εἶχε περάσει καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν (πρβ. Δ. Σαμσάρη, ὁ.π., σ. 134).

1. Κοντὰ τῆς βρίσκονταν καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὑλης, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 37-39.

2. Βλ. Α. Salač, ὁ.π., σ. 55, ἀρ. 11.

3. Γ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, II, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 172-200, καὶ τοῦ Ἰδίου, Τρεῖς Κανονισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς τουρκοκρατίας, «Μακεδονικά» 10(1970)97-141.

4. Ὁ.π., σ. 175-176, Ch. Maurouloiu - Tsionimi, Verroia, στὴν ἐκδοσὴ Du Mont Dokumente, «Alte Kirchen und Klöster Griechenlands», Köln 1972, σ. 127, καὶ Θ. Παπαζώτου, Τὸ ἔργο ἑνὸς ἀνώνυμου ζωγράφου στὴ Βεροία, «Μακεδονικά» 19(1979) 176 σημ. 1.

5. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194-195. Γιὰ μερικὰ νέα στοιχεῖα βλ. Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 176 κ.έ. Ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ναοῦ δημοσιεύει ὁ Ν. Μουτσόπου-

3) Παντοκράτορας¹. Ὁ ναός εἶναι τοιχογραφημένος. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή δὲν ἔχει χρονολογία. Μία μαρμάρινη ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ 1689 χρονολογεῖ τὸ νότιο πρόσκλιμα καὶ ἀποτελεῖ ἓνα terminus ante quem γιὰ τὸν κύριο ναό. Μερικὲς τοιχογραφίες στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ νότιου πρόσκλιματος χρονολογοῦνται στὰ 1726².

4) Ἁγία Ἄννα. Κατεδαφίστηκε. Ὁ ναός βρισκόταν στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου³.

5) Ἀντιφωνητής. Μονόχωρος ναός μὲ δίριχτη στέγη καὶ βυζαντινὴ τοιχοδομία. Ἐσωτερικὰ διατηροῦνται μερικὲς τοιχογραφίες στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἀπὸ τὸ 18ο αἶ. Τὰ κοινάματα καὶ οἱ τοιχογραφίες καλύπτουν ἴσως ἓνα παλιὸ στρώμα τοιχογραφιῶν. Ἡ σημαντικότερη ὁμῶς πληροφορία γιὰ τὸ ναὸ βρίσκεται στὴ διαθήκη τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ (1326) ὅπου ὑπογράφει ὁ «Μάκιος Ἱερομόναχος καὶ καθηγούμενος τῆς πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σωτήρος τοῦ Ἀντιφωνητοῦ»⁴.

Ἐνορία Κυριώτισσας

Γι' αὐτὴν τὴν ἐνορία θὰ πρέπει νὰ σημειωθοῦν ἐπεξηγηματικὰ τὰ ἑξῆς: Σήμερα ἐνοριακὸς ναός τῆς εἶναι ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα Κυριώτισσας, κτίσμα ἀσφαλῶς τοῦ 14ου αἶ.⁵ Ναός ὁμῶς Παναγίας Κυριώτισσας σαφῶς παλιότερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο ὑπῆρχε ὡς τὸ 1975 στὴν ἐνορία τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὸν τοιχογραφικὸ διάκοσμο τοῦ ἱεροῦ τῆς Κυριώτισσας. Οἱ τοιχογραφίες ἔχουν ἀποκολληθεῖ καὶ μεταφερθεῖ στὸ Μουσεῖο τῆς Βέροιας, ἐνῶ οἱ εἰκόνες τῆς μεταφέρθηκαν στὸν παλιὸ ἐνοριακὸ ναὸ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Ἀνάμεσα σ' ἐκπίνες ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀμφιπρόσωπη εἰκόνα Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἐξαιρετικῆς τέχνης⁶. Στὸ σκευοφυλάκιο τοῦ νέου ἐνοριακοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων φυλάγονται μερικὰ σκεύη καὶ βιβλία τῆς Κυριώτισσας ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε ὅτι ὁ ναός ἦταν ἀφιερωμένος στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Νομίζω ὅτι ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα ἦταν ἐξαρτημένος παλιότερα ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Παναγίας Κυριώτισσας. Ἀργότερα μὲ τὴν ἀναδιάρθρωση τῶν ἐνοριῶν ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα ἔγινε ἐνοριακὸς ναός.

6) Ἁγιος Σάββας Κυριώτισσας⁷.

7) Παναγοῦδα ἢ τῆς Ὑπαπαντῆς. Βυζαντινὸς ναός μὲ ἐπισκευὴς στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἶ. Ὁ ναός ἀρχικὰ πρέπει νὰ ἦταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Σήμερα διατηρεῖται τὸ βόρειο κλίτος καὶ τὸ κεντρικὸ τῆς ἀρχικῆς φάσης. Στὸ ἱερὸ διατηροῦνται ὄψιμες βυζαντινὲς τοιχογραφίες. Ὁ ὑπόλοιπος εἶναι τοιχογραφημένος στὰ 1706.

λο ο, Συμβολὴ στὴ μορφολογία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, Θεσσαλονίκη 1977, ἀρ. 351, 352 καὶ 354. Λαμβασμένα παραπέμει στὸν ἀριθμὸ 15 τοῦ χάρτη τῆς Βέροιας ποῦ ὑπάρχει στὸ βιβλίο του. Ὁ ἀριθμὸς 15 ἀντιστοιχεῖ στὸ ναὸ τοῦ δασίου Ἀντωνίου, ὅπου φυσικὰ δὲν εἶναι γραμμένες οἱ τρεῖς ἐπιγραφές τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

1. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 183.

2. Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 295, 338, 339, 342, 343.

3. Πληροφορία τοῦ κ. Ἀργύρη Κούντουρα.

4. Γ. Θεοχαρίδης, Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινὴ, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 28, 16α.

5. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 195-196, καὶ G. Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris 1916, σ. 283 κ.έ.

6. Ἀριθμὸς καταγραφῆς $\frac{31-12}{75}$ Διαστάσεις 108 × 77 ἐκ.

7. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 195-196.

8) Άγιος Ανδρέας, Μονόχωρος ξυλόστεγος ναός με βυζαντινή τοιχοδομία και ζωγραφική σε δύο στρώματα. Ίζηνη του πρώτου στρώματος διατηρούνται στην εξωτερική πλευρά του βόρειου τοίχου και στο ιερό. Το δεύτερο στρώμα χρονολογείται στα 1727.

9) Γοργοεπήκοος. Ό αρχικός βυζαντινός μονόχωρος ναός ενσωματώθηκε σε έναν μεγάλο ναό της δυτικής τουρκοκρατίας σάν διακονικό. Ό βόρειος και δυτικός τοίχος καταδαφίστηκαν τότε. Διατηρούνται οι τοιχογραφίες του ανατολικού και νότιου τοίχου του αρχικού ναού.

Ένορία Φανερωμένης

10) Φανερωμένη¹.

11) Βαλτεσινή. Ό ναός έχει επισκευασθεί. Ό αρχικός πυρήνας εντοπίζεται στο ιερό. Τοιχογραφία με παράσταση του αγίου Αθανασίου υπάρχει στο νότιο τοίχο της πρόθεσης.

12) Άγιοι Ανάργυροι. Μονόχωρος με ξύλινη στέγη ναός. Έσωτερικά εκτός από το χώρο του ιερού είναι κατάγρφος με τοιχογραφίες που χρονολογούνται στα 1706.

13) Άγιος Βλάσιος².

14) Άγιος Δημήτριος³.

15) Άγιοι Θεόδωροι. Βυζαντινό μνημείο με ποικίλες επισκευές. Τοιχογραφίες από διάφορες εποχές σώζονται στο βόρειο και ανατολικό τοίχο.

16) Παλιοφορίτισσα⁴.

Ένορία Μακαριώτισσας⁵

Ναός Μακαριώτισσας είναι βεβαιωμένο ότι υπήρχε στη Βέροια. Δυτικά από το ναό του αγίου Στεφάνου υπάρχει σήμερα ένα μικρό προσκυνητάρι στην αυλή ιδιώκτητου σπιτιού, στη θέση όπου πιστεύεται ότι υπήρχε ο ναός της Μακαριώτισσας.

17) Άγιος Στέφανος. Ό ναός είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική τών χρόνων της τουρκοκρατίας. Στο έσωτερικό του ναού έχει ενσωματωθεί τμήμα ενός παλιότερου που παρουσιάζει μικρή διαφορά στην απόκλιση από τόν υπάρχοντα. Από τόν παλιότερο ναό σώζονται οι δυτικοί πεσσοί-άπολήξεις της βόρειας και νότιας κιονοστοιχίας και οι δύο πρώτοι από δυτικά κίονες, από ένας σε κάθε κιονοστοιχία. Οι κίονες επιστέφονται με δύο παλιοχριστιανικά κιονόκρανα κοσμημένα με κεφαλές κριαριών. Αν τó δυτικό τμήμα του παλιότερου ναού άνηκει σε μία παλιοχριστιανική βασιλική, είναι δύσκολο νά τó βεβαιώσουμε. Μιά τέτοια υπόθεση ενισχύεται βέβαια από τά κιονόκρανα, αλλά έχει σάν κύριο έμπόδιο τόν τρόπο δομής. Ένώ δηλαδή οι πεσσοί και τά τóξα πάνω από τά κιονόκρανα έχουν κατασκευαστεί με πλίνθους, τó συνδετικό ύλικό είναι λάσπη.

Πάνω από τó σανίδωμα της όροφής του ναού διαπιστώθηκε ή ύπαρξη τοιχογραφιών.

18) Άγιος Νικόλαος⁶.

1. Θ. Παπαζώτου, "Η λατρευτική εικόνα της Παναγίας Φανερωμένης στη Βέροια, «Μακεδονικά» 18(1978)208.

2. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 194, και Ch. Mauroroulou-Tsioumi, δ.π., σ. 128.

3. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 185, και Θ. Παπαζώτου, δ.π., «Μακεδονικά» 19 (1979)168.

4. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 183.

5. Ό.π., σ. 190.

6. Ό.π., σ. 183.

19) Βαγγελίστρα¹. Διατηρεί ζωγραφική σε δύο στρώματα. Το δεύτερο χρονολογείται στα 1672.

20) Άγιος Γεώργιος (Μικρός)². Έπιγραφή του 1643 χρονολογεί μερικές τοιχογραφίες στο βόρειο κλίτος.

21) Άγία Παρασκευή³.

22) Άγιος Κήρυκος και Ίουλίττα⁴.

Ένορία Προφήτη Ηλία

23) Προφήτης Ηλίας⁵. Κτίσμα τής δψιμης τουρκοκρατίας.

24) Άγία Άννα. Βυζαντινό μνημείο με μεταγενέστερες επεμβάσεις στο αρχιτεκτόνημα. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού έχει γίνει σε διάφορες εποχές.

Ένορία Άγίου Ιωάννη Έλεήμονα

25) Ναός Άγίου Ιωάννη Έλεήμονα⁶.

26) Χριστός⁷.

27) Άγία Φωτίδα⁸.

28) Άγιος Νικόλαος Γούρνας⁹.

29) Άγιος Νικόλαος Ξυλοτραφτής. Ο ναός καταδαφίστηκε το 1975. Ήταν κτίσμα του 18ου αϊ. Οί λιγοστές τοιχογραφίες που είχε έχουν άποτοιχιστεί. Οί εικόνες μεταφέρθηκαν στο ναό του άγιου Σπυρίδωνα τής ένορίας του άγιου Ιωάννη Έλεήμονα. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο στο ναό του άγιου Νικολάου Γούρνας.

30) Άγιος Σπυρίδων. Ο ναός δέν άναφέρεται στον κανονισμό ως ναός τής ένορίας του άγιου Ιωάννη. Ίσως έχει μετονομασθεί. Άπόσο φαίνεται σήμερα είναι νεωτερικό κτίσμα.

Ένορία Χρυσοπολιτίσσης

31) Χρυσοπολίτισσα. Ο ναός δέν ύπάρχει.

Ένορία Άγίου Παταπίου

32) Άγιος Πατάπιος. Βυζαντινός ναός με μεταγενέστερες έπισκευές. Τμήμα του αρχικού ναού με τό ιερό και μέρος τής βόρειας κιονοστοιχίας έχουν σήμερα τή θέση του διακομικού του νεότερου ναού. Έκει διατηρούνται και οί παλιότερες τοιχογραφίες. Τοιχογραφίες σώζονται άποσπασματικά και στο νάρθηκα.

1. Ό.π., σ. 182.

2. Ό.π., σ. 182.

3. Ό.π., σ. 181, και Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., άρ. 291.

4. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 176-177, Χρ. Μαυροπούλου-Τσιουμή, «Έλληνικά» 24(1971)466-467, Ch. Mauroπούλου-Tsioumi, δ.π., σ. 129 και Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., άρ. 174.

5. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 194.

6. Ό.π., σ. 193-194.

7. Ό.π., σ. 177-179, Ch. Μαυροπούλου-Tsioumi, δ.π., σ. 128, και Στ. Πελεκανίδη, Καλλιέργης, δλης Θεταλίας άριστος ζωγράφος, Άθήνα 1973.

8. Γ. Χιονίδη, δ.π., σ. 180.

9. Ό.π., σ. 180, Θ. Παπαζώτου, δ.π., σ. 186 κ.έ., και Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., άρ. 231.

33) Μεταμόρφωση του Σωτήρα ("Άγιος Σωτήριος). 'Ο χώρος του ιερού και τὸ κεντρικό κλίτος ἀνήκουν σὲ ἕναν παλιότερο ναό. Τὰ τμήματα αὐτὰ εἶναι κοσμημένα με τοιχογραφίες. Σὲ μνηαίο τοῦ 1588 ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ναό ἔχει γραφτεῖ ἕνα σημεῖωμα στὰ 1602 ὅπου ἀναφέρεται ὁ ναός.

34) "Άγιος Νικόλαος Ψαρρᾶς. Στὸ σημεῖωμα τοῦ 1602 (βλ. παραπάνω) ἀναφέρεται καὶ ὁ ναός τοῦ ἁγίου Νικόλαου. Ἐπομένως τὸ 1602 ἀποτελεῖ terminus ante quem γιὰ τὴν ἰδρυσή του. Τοιχογραφίες διατηροῦνται στὸ ἱερό.

Ἐνορία Ἁγίων Ἀναργύρων

35) Παλιός ἐνοριακός ναός τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων¹.

36) "Άγιος Βασίλειος. Εἶναι νεότερο κτίσμα, κενὸ σήμερα. Οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου ἔχουν μεταφερθεῖ στὸν παλιὸ ἐνοριακὸ ναὸ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων.

37) Κυριώτισσα². Ἐχει κατεδαφιστεῖ τὸ 1975.

38) Περιβλεπτός³. Συμπληρωματικὰ σημειώουμε ὅτι ὁ ναός διατηρεῖ τοιχογραφίες.

39) Ἁγία Ἄννα. Κτίσμα τῆς ὀψιμης τουρκοκρατίας.

40) Ἁγία Βαρβάρα. Ὁ ναός κατεδαφίστηκε πρὶν ἀπὸ ἄρκετὰ χρόνια καὶ στὴ θέση του κτίστηκε ναός.

Ἐνορία Ὁσίου Ἀντωνίου

41) Ὁσιος Ἀντώνιος⁴.

42) "Άγιος Βασίλειος. Ὁ ναός ἔχει κατεδαφιστεῖ. Οἱ εἰκόνες του ἔχουν μεταφερθεῖ στὸ ναὸ τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου.

43) Μέγας Θεολόγος⁵.

Ἐνορία Ἁγίου Γεωργίου

44) Ἁγιος Γεώργιος. Ὁ ναός ἔχει δεχτεῖ διάφορες ἐπισκευές. Τμήμα τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὸ χῶρο τοῦ ἱεροῦ.

45) "Άγιος Νικόλαος τοῦ Καλοκρατᾶ⁶.

46) Ἁγιος Σπυρίδων ("Άγιος Νικόλαος)⁷. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή (1616) ἀναφέρει ὅτι εἶναι ναός τοῦ ἁγίου Νικόλαου. Εἶναι ἄγνωστο πότε μετονομάστηκε. Ὁ ναός εἶναι τρίκλιτη βασιλικὴ καὶ διατηρεῖ μέρος ἀπὸ τὸν τοιχογραφικὸ διάκοσμο ποὺ ἔγινε στὰ 1616.

47) Ἁγιος Ἀνδρέας. Μονόχωρος ναός με τοιχογραφίες ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ ζωγράφου τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ προηγούμενου ναοῦ.

Ἐνορία Δεξιᾶς

48) Δεξιᾶ. Βυζαντινός ναός με μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις στὸ ἀρχιτεκτόνημα. Ὁ ἀρχικός πυρήνας ἐντοπίζεται στὸ ἱερό ὅπου διατηροῦνται τμήματα τοιχογραφιῶν.

1. Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 168-169.

2. Γιὰ τὸ ναὸ βλ. παραπάνω (ἐνορία Κυριώτισσας).

3. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 182.

4. Ὁ.π., σ. 190.

5. Ὁ.π., σ. 192, Ch. Mauroiouliou - Tsioumi, ὁ.π., σ. 127-28, καὶ M. Chartzidakis, L'art byzantin du XIII siècle, «Symposium de Sopoćani 1965», Beograd 1976, σ. 63.

6. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 162.

7. Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 205.

49) Ἅγιος Νικόλαος. Ναός τῆς τουρκοκρατίας χωρίς ἰδιαίτερο ἀρχιτεκτονικό ἐνδιαφέρον.

50) Ἅγία Παρασκευή. Ναός μικρῶν διαστάσεων καὶ πρόχειρης κατασκευῆς.

Ἑνορία Ταξιάρχων

Ἡ ἐνορία αὐτὴ ἔχει ἐνσωματωθεῖ στὴν ἐνορία τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου.

51) Ἅγιος Γεώργιος Γραμματικοῦ¹. Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον μνημεῖο μὲ ποικίλες ἐπιβάσεις στὸ ἀρχιτεκτόνημα. Διατηρεῖ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸ 1519, 1603 καὶ 1718. Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ 1519 καλύπτει βυζαντινὲς τοιχογραφίες.

52) Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Μοναχοῦ Ἀνθίμου².

53) Παναγία Χαβιάρ³. Ὁ κύριος ναὸς τοιχογραφεῖται στὰ 1598.

54) Ἅγιος Προκόπιος⁴.

55) Ἐξω Παναγία⁵. Τὸ ἱερό τοῦ ναοῦ ἀνήκει ἴσως στὴν πρώτη φάση τοῦ μνημείου.

Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ

LE MANUSCRIT DE LA CHANSON REVOLUTIONNAIRE DE RHIGAS EN HONGRIE

In memoriam Nicolai P. Delialis

Les hongrois organisèrent la conspiration de Martinovics⁶ pour réaliser les idées de la révolution française. Le même but se fut assigné par la Compagnie des Amis du peuple créé par le poète révolutionnaire Velestinlis Rhigas pour la libération de la Grèce du joug de l'empire Turque⁷. Bientôt les grecs commencèrent à organiser cette compagnie secrète à l'étranger également. Au cours de nos recherches, nous avons trouvé quelques indications indirectes sur le travail d'organisation de plusieurs villes en Hongrie⁸. Nous savons entre autres que les documents révolutionnaires de Rhigas: la Déclaration et la Chanson Révolutionnaire Thurius se propagaient aussi en Hongrie de la façon suivante: les exemplaires acquis de Vienne furent recopiés ou diffusés soit en parole soit en chanson. Suivant l'exécution de Rhigas (1798) la Compagnie des Amis du peuple en Hongrie se dissout pareillement à la conspiration de Martinovics.

1. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 193, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὅ.π., ἀρ. 114, 187 καὶ 328.

2. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 191, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὅ.π., ἀρ. 159 καὶ 175.

3. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 191, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὅ.π., ἀρ. 185.

4. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 192, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὅ.π., ἀρ. 194.

5. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 192.

6. K. Benda, A magyar jakobinusok, Budapest 1957.

7. Sp. Lambros, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή, Athènes 1891. K. A. Mantos, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή, Athènes 1930. A. P. Daskalakis, Rhigas Velestinlis, Paris 1937. L. Vranoussis, Ρήγας Βελεστινλής, Athènes 1963.

8. Ö. Fűves, The Philike Hetairia of Rhigas and the Greeks of Pest, «Balkan Studies» 12(1971)117-122.